

P r i n o s i

SVETA TAJNA JELEOSVEĆENJA - SAKRAMENT BOLESNIČKOG POMAZANJA Dodirna točka za jedinstvo kršćana*

Darko B. Jelić, Novi Sad – Radomir B. Bujić, Beograd

UDK: 272-55-056.24
Stručni rad
Primljeno 8/2014.

*“Da svi jedno budu,
kao ti, Oče, što si u meni i ja u tebi,
da i oni u nama jedno budu (Iv 17,21)”*

Sažetak

U ovom radu prikazana je, u tri dijela, sveta tajna jeleosvećenja, odnosno sakrament bolesničkog pomazanja. U prvom dijelu izloženo je svetopisamsko utemeljenje ove svete tajne, s posebnim osvrtom na tekst Jakovljeve poslanice (Jak 5, 14-15). U drugom dijelu, uz liturgijske tekstove i svjedočanstva otačke tradicije, obrazložena je liturgija svete tajne jeleosvećenja. Treći dio posvećen je zapadnoj tradiciji, posebno dokumentima Katoličke crkve koji govore o sakramentu bolesničkog pomazanja, kao što su dekreti Firentinskog, Tridentskog i Drugoga vatikanskog sabora, te Obrednik bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike pape Pavla VI. Dodane su i glavne odredbe iz Zakonika kanonskoga prava te tumačenja Katekizma Katoličke crkve. U zaključku smo ustvrdili kako je mnogo više zajedničkih elemenata u teologiji i liturgiji svete tajne jeleosvećenja / sakramenta bolesničkog pomazanja nego što ima razlika, te kako to može biti jedan od značajnih elemenata u približavanju Istočne i Zapadne crkve.

Ključne riječi: Sveta tajna jeleosvećenja, bolesničko pomazanje, bolest, smrt, ekumenski dijalog.

Uvod

Mnoge su rane na Tijelu Kristovom nastale tijekom povijesti. I prije formalnog raskola, zbog različitih povijesnih okolnosti na Istoku i na Zapadu, Crkva je na različite načine ranjena podjelama. Dok su neke rane bile stvarne i duboke, druge su bile minorne, ali su "zaslugom" (ne)odgovornih ljudi dovedene do stupnja neizlječivih. Veliki raskol godine 1054. najveća je i najbolnija rana koju su ljudi učinili na Tijelu Kristovom. Svakog iskrenog kršćanina ta rana mora boljeti. Stoga je nužno neprestano razmatrati mogućnosti i načine za njezino zacjeljenje i iscjeljenje. S tom nakanom krenuli smo u razmatranje svete tajne pomazanja bolesnika (jeleosvećenje, sakrament bolesničkog pomazanja) jer nam se čini da bi ona mogla biti značajna dodirna točka na putu prema jedinstvu. Tajna pomazanja bolesnih jedan je od izraza i svjedočanstava Crkve o stalnoj brizi za svoje članove. Iako nam povijesni pregled njezina razvoja svjedoči da se nije uvijek jednako podjeljivala, a ni shvaćala, ipak je taj izraz brige, neosporno, zajednički za Istočnu i Zapadnu crkvu.

1. ULJE I POMAZANJE BOLESNIH

Ulje i njegovo terapeutsko djelovanje u njezi bolesnika, ali i njegova religijska i svakodnevna upotreba bili su veoma značajni u drevnim civilizacijama i kulturama starijim od židovske, kao i u antičkoj grčko-rimskoj civilizaciji, sve do današnjih dana. Suvremena medicina također koristi ulja u terapeutske svrhe.¹

1.1. Pomazanje uljem u Svetom ismu

U *Starom zavjetu* veoma se cijeni pomazivanje uljem. Ono se smatra lijekom (Iz 1,6) i znakom radosti (usp. Iz 61,3). Sveta

* Hrvatskom jeziku prilagodio Ante Mateljan. Neki liturgijski izrazi i citati (otaačkih tekstova i obreda) ostavljeni su u izvornom obliku.

¹ U tom pogledu značajna je tzv. *aromaterapija* koja, po riječima stručnjaka, predstavlja „slojevito umijeće liječenja koje koristi eterična ulja aromatičnih biljaka i drveća kako bi čuvalo zdravlje tijela i smirenosti uma. Korijeni ovog (...) umijeća vode daleko u prošlost. Ona predstavlja praktičan vodič kroz brojne upotrebe biljnih esencija – od simptomatskog liječenja svakodnevnih bolesti do holističkog pristupa liječenju tijela, uma i duše“. Prema: *Aromatea*, strukovno udruženje za promociju i razvoj profesionalne aromaterapije; <http://www.aromaterapija.co.rs/Standard.aspx?IdS=31&item=4>

su se mjesta pomazivala uljem: mjesto Božjeg javljanja Jakovu (Post 28,18), žrtvenik (Izl 29,36), Šator sastanka (skinija) sa svim njegovim dijelovima (Izl 30, 22-29). Pomazivani su kraljevi (1Sam 9,27-10,1; 16,1.10-13), svećenici (Izl 30,30), a katkad i proroci (1Kr 19, 13-16), što je uvijek značilo da su izabrani od Boga i osnaženi, odnosno obdareni milošću za službu koja im se dodjeljuje. Sveto pismo također svjedoči da je ulje pomazanja sveto i da služi samo za pomazivanje i posvećenje, a ni za kakve drugačije namjene: "Onda kaži Izraelcima ovako: 'Ovo je moje posvećeno ulje za pomazanje od koljena do koljena. Ne smije se polijevati po tijelu običnoga čovjeka; ne smijete praviti drugoga ovakva sastava! To je posvećeno i neka vam bude sveto! Tko god takvo napravi, ili tko ga stavi na kojeg svjetovnjaka, neka se odstrani od svog naroda'" (Izl 30, 31-33). S pomazanjem kraljeva povezano je i mesijansko pomazanje. Padom dinastije kralja Davida nastaje ideja da će se pojaviti kralj kojeg će pomazati Jahve i koji će osloboditi Židove od ropstva i ostvariti Božje kraljevstvo. Na tog pomazanika se, po židovskoj predaji, odnose stihovi psalma: "Ustaju kraljevi zemaljski, i knezovi se rote protiv Gospodina i Pomazanika Njegova" (Ps 2,2).

Novi zavjet, slijedeći starozavjetnu židovsku tradiciju, na više mjesta svjedoči o praksi pomazivanja uljem: u radosti (usp. Heb 1,9), u znak dobrodošlice i počasti (usp. Lk 7, 36.38.44-46), kod liječenja ozljeda (usp. Lk 10,34), pri sahranama (usp. Mt 26, 7.12; Iv 12, 3.7; Mk 16,1; Iv 19,40). Krist Gospodin, poučavajući narod, liječi ljude. Također, on šalje apostole i daje im vlast da liječe (usp. Mk 3, 14-15; Lk 9, 1-2), a oni, vršeći njegovu zapovijed, idu među narod, propovijedaju i liječe bolesti, pomazuju ljude uljem (Mk 6, 12-13) i to čine u njegovo ime (Dj 3, 2-8; 9, 33-34; 14, 8-10). Vidimo, dakle, da se Gospodin brine za zdravlje ne samo kako bi čudesnim iscjeljivanjima potaknuo na vjeru nego i stoga što je zdrav čovjek sposoban bolje i lakše slušati riječ Božju i vršiti je. U vrijeme Isusova zemaljskog života mesijanska su očekivanja bila toliko izražena da su ga htjeli proglasiti kraljem (usp. Iv 6,15). Sam Isus, tumačeći u nazaretskoj sinagogi riječi Izaijina proroštva: "Duh Gospodnji na meni jer me pomaza, posla me da radosnu vijest donesem ubogima, da iscijelim srca slomljena; da zarobljenima navijestim slobodu i oslobodenje sužnjima; da navijestim godinu milosti Gospodnje i dan odmazde Boga našega; da razveselim ožalošćene na Sionu (...)" (Iz 61,1), svjedoči da je on onaj o kojemu se upravo čitalo, Mesija, Pomazanik Božji: "Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima" (Lk 4,21). Isus sebe naziva Kristom, Pomazanikom Božjim (usp. Mt 16,20; Lk 24,26).

Apostoli također svjedoče za Krista da je Pomazanik. Na pitanje što misle tko je on, apostol Petar kliče: "Ti si Krist, Sin Boga živoga" (Mt 16,16; usp. Mk 8,29 i Lk 9,20). Propovijedajući satniku Korneliju i domu njegovu, Petar im objavljuje kako "Isusa iz Nazareta, Bog pomaza Duhom Svetim i snagom, njega koji je, jer Bog bijaše s njime, prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao davao" (Dj 10,38). Kršćani, koji su vrlo brzo nakon Kristova uzašašća ponijeli to ime, smatraju se "pomazanicima njegovim" (2 Kor 1,21).

1.2. *Jakovljeva poslanica*

Na crkvenu upotrebu pomazivanja uljem upućuje apostol Jakov u svojoj poslanici koja predstavlja okružno pismo judeokršćanima u dijaspori. Stoga ne čudi što uz ostala obilježja vezana za židovsko podrijetlo adresata, govori i o pomazivanju uljem. U Jak 5,14 stoji: "Boluje li ko među vama? Neka dozove starješine Crkve! Oni neka mole nad njim, mažući ga uljem u ime Gospodnje." Ovaj redak nam svjedoči da je u pitanju teška bolest, zbog koje bolesnik ne ide svećenicima, nego zove da oni dođu. Naravno, to ne implicira da se radi o umirućem bolesniku. Prezbiteri su starješine Crkve, s time da treba imati na umu da u to vrijeme još nije došlo do jasnog diferenciranja službe episkopa i prezbitera, u današnjem smislu riječi. Apostol ne govori ništa o posvećenju ulja, niti o tome odakle je ulje kojim se pomazuje, pa se može zaključiti da je ono doneseno s euharistijskog zбора, čime je smatrano posvećenim. Doneseno je kao dar zajednice svojem bolesnom članu, silom prilika odvojenom, kao znak molitvenog sjećanja i potvrde njegove pripadnosti euharistijskoj zajednici.² Čin pomazanja uključuje molitvu nad bolesnikom i pomazivanje, s obzirom na podneblje, maslinovim uljem. Ni ulje, a ni pomazivanje nemaju magijsku moć, tj. ne djeluju sami po sebi, nego su povezani s molitvom prezbitera, što podrazumijeva da im djelotvornost dolazi od samoga Gospodina. Pomazivanje se vrši "*u ime Gospodnje*", što znači snagom Gospodnjom. U Starom savezu prizivanje imena Jahvinog značilo je da se nešto činilo snagom njegova imena, a apostoli su snagom Isusova imena izgonili zle duhove i iscjeljivali ljude (usp. Lk 10,17; Dj 3,6).

² N. Milošević, Sveta tajna jeleosvećenja u drevnim liturgijskim spisima (od 1. do 8. veka); u: *Srpska teologija u dvadesetom veku*, knjiga 12/2012., str. 54.

Jak 5,15 nastavlja: “pa će molitva vjere spasiti nemoćnika; Gospodin će ga podići i ako je sagriješio, oprostit će mu se.” Iz riječi da će molitva spasiti bolesnika, s obzirom na to da apostol ne govori o umirućem, nego o bolesniku, moglo bi se zaključiti da se spasenje u ovom kontekstu odnosi na fizičko ozdravljenje. Riječi „Gospodin će ga podići“ podsjećaju na to da se novozavjetno značenje riječi “podići” odnosi kako na uskrsnuće od mrtvih (usp. Mt 9,25; 17,23; 27, 52.63; Lk 7,14; Iv 12,9), tako i na podizanje iz bolesti, ozdravljenje (usp. Mt 9,6; Mk 1, 30-31; 9, 26-27), pa se može reći da se na ovome mjestu izraz “podići” odnosi i na jedno i na drugo (tim prije ako se bolest shvaća kao posljedica poremećaja odnosa s Bogom); odnosno znači da će, osim tjelesnog zdravlja, Bog dati i duhovnu krepost kojom će bolesnik nadvladati bolest.³ Govoreći o molitvi i pomazanju bolesnika, apostol Jakov govori u kondicionalu: “i ako je sagriješio, oprostit će mu se”. To znači kako on ne smatra da je bolest obavezno posljedica osobne grešnosti bolesnika.

Dakle nauk apostola Jakova o bolesničkom pomazanju moglo bi se sažeti ovako: (1) Primatelj pomazanja je bolesnik, a ne umirući; (2) Djelitelji pomazanja su prezbiteri Crkve; (3) Djelotvornost pomazanja je u molitvi, a ne u pomazivanju po sebi; (4) Učinak pomazanja je kako povratak tjelesnog zdravlja, tako i duhovno osnaženje bolesnika; (5) Molitva i pomazanje mogu bolesniku podariti oprostaj grijeha.⁴

1. SVETA TAJNA JELEOSVEĆENJA U ISTOČNOJ CRKVI

U neposrednom postapostolskom razdoblju bolesnike pomazuju posvećenim uljem, a nerijetko im se daje i da ga piju, radi tjelesne okrepe i liječenja. Značenje pomazanja uljem za oproštenje grijeha ni u postapostolskom razdoblju nije toliko istaknuto. To je u skladu s Jakovljevom poslanicom u kojoj se govori u kondicionalu: “i ako je sagriješio, oprostit će mu se” (Jak 5,15), što znači da se ne pretpostavlja osobna grešnost bolesnika.

³ Usp. M. Srakić, *Bolesničko pomazanje sakramenat nade i okrepa u bolesti, Bogoslovska smotra*, 48 (1978.), 3-4, str. 257.

⁴ *Isto*, str. 258.

2.1. Svjedočanstva do IV. stoljeća

Najstarije svjedočanstvo o posvećenju ulja, koje se prinosi na euharistijski zbor (sabranje) i koje posvećuje episkop, daje nam Hipolit Rimski (III. st.) u svom djelu *Apostolska predaja* (217. g.): "Ako neko prinese (=donese) ulje, neka on (=episkop) blagodari na isti način kao za prinošenje hleba i vina; neka ne kaže istim rečima, nego u istom smislu, govoreći: Kao što si, Bože, osvećujući ovo ulje Ti davao svetost (=osvećenje) onima koji su bili (njime) pomazani i koji su ga primali, kojim si (uljem) Ti pomazao careve, sveštenike i proroke, tako neka ono daje osnaženje (=ukrepljenje) onima koji ga okušaju i svetost (=osvećenje) onima koji ga upotrebljavaju."⁵

Origen (III. st.) shvaća bolest u moralnom smislu kao neposrednu posljedicu grijeha, te povezuje bolesničko pomazanje s pokorom (pokajnim pravilom), dok u samom činu pomazanja uljem vidi simboliku milosti Duha Svetoga i spominje polaganje ruku prilikom pomazanja bolesnika.⁶ Liturgijsko-kanonski spis *Apostolske Ustanove* (IV. st.) sadrži molitvu posvećenja ulja (i vode) za ozdravljenje, koju izgovara biskup, a, ako njega nema, prezbiter: "Gospode Savaote, Bože sila, (...) Ti i sada kroz Hrista osveti vodu ovu i ulje za ime onoga koji prinese (...) i daj im silu ozdravljenja, oslobođenja od bolesti, isterivanja demona (...)".⁷

Episkop Serapion Tmuitski (IV. st.) u svojem je *Euhologionu* (oko 350. g.) ostavio dvije molitve. Prva je molitva posvećenja, a druga je molitva hirotesijske pomazanja. Molitva za posvećenje ulja pokazuje da je ono korišteno za okrepu i liječenje bolesnih: "Blagoslovimo imenom Jedinorodnog Isusa Hrista materije ove i prizivajmo ime stradalog, raspetog i vaskrslog i (Onog koji) sedi desno od Nerođenoga, na vodu i ulje ovo: Podari isceliteljnu silu ovim materijama (stvarima), da bi svaka groznica, svako demonsko umnoženje i svaka bolest kroz pijenje i pomazivanje (bila) odstranjena, i da bi uzimanje ovih materija bilo isceliteljno lekarstvo, sredstvo ka zdravlju u ime Jedinorodnog Tvoga Isusa Hrista, kroz koga Tebi slava i sila u Svetom Duhu, u sve vekove. Amin."⁸ Da je posvećivanje ulja bilo vezano uz euharistiju, svjedoči

⁵ Hipolit Rimski, *Apostolsko predanje*, br. 5. u: Episkop Atanasije Jevtić, *Dela apostolskih učenika*, str. 386-387.

⁶ A. Mateljan, *Otajstvo supatnje - sakrament bolesničkog pomazanja*, CuS, Split, 2002., str. 54.

⁷ Prema: N. Milošević, *Nav. dj.*, str. 55.

⁸ A. Dmitrijevijski, *Euhologion Serapiona*, episkopa Tmuitskog, *Istina. Časopis Pravoslavne eparhije dalmatinske*, Edicija posebnih izdanja; Molitva za one koji prinosu ulje i vodu; str. 25.

molitva hirotjesije (u kasnijim vremenima nazvana glavopreklona): “Čovekoljupče, Bože istine, neka narod ovaj bude udostojen pričešća Tela i Krvi. Tela njihova neka budu živa tela; duše njihove neka budu čiste duše; daruj taj blagoslov za očuvanje zajednice i za utvrđenje svakog blagodarenja; pomози svima i učini ih izabranicima kroz Jedinorodnog Tvog Isusa Hrista u Svetom Duhu, i sada u sve vekove. Amin.”⁹

Oporuka Gospodina našega Isusa Krista (Testamentum Domini, IV./V. st.) svjedoči o posvećenju ulja namijenjenog za ozdravljenje bolesnih, koje se posvećuje na euharistijskoj liturgiji: „Ako jerej osvećuje jelej za isceljenje onih koji pate, govori ovako tiho, postavivši posudu (sa uljem) ispred žrtvenika (oltara): Gospode Bože koji si nam dao Duha Utešitelja (...) Hriste koji si nas osvetio (...) ti koji si lekar svake bolesti i svake slabosti, koji daješ dar isceljenja (...) nispošlji na jelej ovaj, koji je slika Tvoje vrednote, dar izbavljenja Tvojim blagim sastradavanjem za (...) isceljenje bolesnima (...)”¹⁰

Iz svih spomenutih spisa vidi se da se posvećenje ulja namijenjenog za pomazivanje bolesnika obavljalo na euharistiji, a budući da se u to vrijeme ne zna za “prisutnost na liturgiji” bez sudjelovanja, što podrazumijeva pričešćivanje, logično je da su uz ulje bolesniku donošeni i euharistijski darovi kako bi se pričestio i time u potpunosti bio u kršćanskom zajedništvu s braćom.

2.2. Svjedočanstva od IV. do VIII. stoljeća

U razdoblju od četvrtog do osmog stoljeća nema sačuvanih dokumenata o svetoj tajni jeleosvećenja.¹¹ Najstariji sačuvani rukopisni dokument o obredu bizantskog liturgijskog tipa je *Barberinski molitvoslov (Codex Barberini; gr. 336)* s kraja VIII. st. U njemu, kao i u Serapionovom *Euhologionu*, postoje dvije molitve. Molitva posvećenja ulja glasi: “Gospode, koji milošću i milosrdem Svojim isceljuješ patnje duša i tela naših, Ti sam, Vladiko, osveti jelej ovaj, da onima koji se pomazuju njime bude na isceljenje i na oslobođenje od svake strasti i bolesti, bolesti telesne, plotske i duhovne nečistote, i svakoga zla (...)”.¹² Molitva pomazanja glasi: “Gospode, Oče milosrđa (...) koji si nas poučio preko Tvojih Svetih

⁹ Isto, Rukopolaganje (hirotjesija) poslije blagoslova vode i ulja, str. 26.

¹⁰ Prema: N. Milošević, *Nav. dj.*, str. 56.

¹¹ N. Milošević, *Nav. dj.*, str. 57.

¹² Isto, str. 58.

Apostola da se jelejem i molitvom prezvitera isceljuju bolesti naroda; zapovedi da jelej ovaj bude na iscelenje onima koji se pomazuju njime, za oslobođenje od svake bolesti i svake slabosti onih koji od Tebe očekuju spasenje. (...) jedini lekaru duša i tela, isceli i slugu Tvoga jelejem Tvoje blagosti, (...)”¹³

Iz molitava koje nalazimo u *Codex Barberini 336* ne može se vidjeti razlika u shvaćanju i obredu jeleosvećenja između IV. i VIII. stoljeća. Ako nema razlike u ova dva razdoblja, to onda znači da se shvaćanje i slijed podjeljivanja nisu mijenjali. Jeleosvećenje se shvaća kao tajna pomazivanja bolesnika za ozdravljenje i povratak u euharistijsku zajednicu. Koristi se ulje prineseno na euharistiji i bolesni se njime pomazuje, a nakon toga se pričesćuje, čime se i vidljivo učvršćuje njegova pripadnost zajednici Tijela Kristovog.

2.3. Svjedočanstva od VIII. do XIII. stoljeća

Od vremena nastanka *Codex Barberini 336*, krajem VIII. st., do X. st. obred svete tajne jeleosvećenja u bizantskom liturgijskom tipu uglavnom je konstantan, i sastoji se od dvije molitve - posvećenja ulja i pomazanja. Od X. st. nastaju promjene. Najstariji pisani dokument u kojem se vidi sve veća kompleksnost obreda (usložnjavanje akolutije) jeleosvećenja je kodeks *Grottaferrata Γ. β. IV* iz X. st.¹⁴ On sadrži tropare, sugubu i mirnu jekteniju, tri molitve osvećenja ulja, prokimen, Apostol, alilujarij, Jevanđelje, a molitvu pomazanja, nakon liturgije, ponavlja sedam svećenika, što se obavlja poslije večernje ili prije jutrenja.¹⁵

Kodeks Pariške nacionalne biblioteke *Coislin 213* iz 1027. godine ide korak dalje u kompliciranju obreda, predviđajući da jeleosvećenje, uz sav složeni obred kao kod prethodnog kodeksa, podjeljuje sedam svećenika (svaki pojedinačno izgovara molitvu posvećenja ulja) tijekom sedam dana, služeći sedam liturgija u kapeli doma bolesnika, a na kraju pomazujući čelo, uši, grudi, ruke, kako bolesnoga, tako i svih prisutnih, a potom obilazeći cijeli dom (pa i štalu), pomazuju vrata i dovratke.¹⁶

Kodeks Sinajske biblioteke 973 iz XII. stoljeća predviđa da ovu svetu tajnu obavlja sedam svećenika u sedam crkava, služeći

¹³ *Isto.*

¹⁴ N. Milošević, Sveta tajna jeleosvećenja u rukopisnim Molitvoslovima (8. do 13. vek), u: *Srpska teologija u dvadesetom veku*, knjiga 13/2013., str. 55.

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ *Isto*, str. 56-57.

sedam liturgija (s pripadajućim antifonima, alilujarima i čitanjima), a obred svete tajne sastoji se od dvije cjeline, koje obavlja svaki od sedam svećenika; svaka cjelina obuhvaća Trisveto, antifon, mirnu jekteniju, molitvu osvećenja, 50. psalam, molitvu pomazanja i pomazanje bolnoga i naroda, uz pjevanje tropara i antifona, a potom odlaska u dom bolesnog i pomazivanja postelje.¹⁷ Ostaje nejasno kako se služi u sedam crkava jednoga grada (i koliko naselja ima sedam crkava), odnosno nije jasno je li ikada postojala mogućnost služenja ovako kompliciranog obreda ili je to ostalo samo kao zamisao.

Kodeks *Sinajske biblioteke 960* iz XIII. stoljeća vrhunac je u kompliciranosti obreda. Prema njemu sveta je tajna uklopljena u jutrenje koje se služi uvečer i u liturgiju sljedećeg dana; služi sedam svećenika tijekom sedam dana, a sadrži sedam jednakih dijelova, od kojih svaki obuhvaća mirnu jekteniju, Trisveto, prokimen Apostola, Apostol, alilujarij, Jevanđelje, sugubu jekteniju, molitvu pomazanja i pomazivanje.¹⁸

Iz ovih je svjedočanstava razvidno da od X. st. dolazi do znatne promjene, kako u shvaćanju smisla svete tajne jeleosvećenja, tako i u vršenju obreda. Od tajne kojoj je cilj istaknuti jedinstvo i zajedništvo bolesnika sa zajednicom, koji je zbog prirode stvari odvojen od nje i njezine molitveno-euharistijske podrške za ozdravljenje i potpuno vraćanje bolesnika u nju, došlo se do shvaćanja da je cilj jeleosvećenja, kao potrebe pojedinca, ozdravljenje samo po sebi. Stoga se i naglasak stavlja na višestruko (sedmerostruko) pomazivanje bolesnika i prisutnih.

2.4. *Suvremeni obred*

Školsko dogmatsko bogoslovlje, ne bez utjecaja zapadne skolastike, koristeći se juridičkim jezikom, definira svetu tajnu jeleosvećenja "tajnom određenom za ozdravljenje tijela",¹⁹ ali i za „okrepu duše oproštenjem neispovjedenih grijeha“,²⁰ pri čemu se kod umirućeg bolesnika "ne događa glavni učinak, nego samo drugi, oprostaj grijeha".²¹ Materija ove tajne je ulje koje ublažava tjelesne boli i daje snagu tijelu. Sedmokratnim pomazivanjem

¹⁷ *Isto*, str. 58-60.

¹⁸ *Isto*, str. 60-61.

¹⁹ D. Staniloje, *Pravoslavna dogmatika III*, str. 130.

²⁰ *Isto*.

²¹ *Isto*.

bolesnikova tijela uljem (u znaku križa po čelu, nosnicama, obrazima, ustima, prsima i rukama na obje strane) priziva se na njega milost Božja koja oslobađa od duševnih i tjelesnih boli.

“Subjekt” svete tajne jeleosvećenja je, dakle, bolesni pravoslavni kršćanin, što ne pretpostavlja da je nužno toliko bolestan da nema nade na ozdravljenje, budući da je već iz riječi apostola Jakova razvidno da će Gospod podići bolesnika, dok se iz samog obreda vidi da bolesnik, zatraživši blagoslov od svećenika, odlazi. Nad zdravim i umrlim kršćaninom jeleosvećenje se ne obavlja, a kod jedne te iste bolesti se ne ponavlja.²² Ističe se individualni odnos bolesnika s Kristom, odnosno popravljavanje tog odnosa, jer ozdravljenjem od duševnih i tjelesnih patnji i strasti i oproštenjem grijeha, čovjek može “živjeti čistim životom koji će Bogu pokloniti kroz služenje”.²³ Očitovanje jedinstva i zajedništva bolesnika sa zajednicom, kroz svetu tajnu jeleosvećenja, kao i molitveno-euharistijska podrška zajednice za ozdravljenje i potpuni povratak bolesnika u nju ili, u slučaju smrti, utjehe da će i onda on biti nedvosmisleno prepoznat kao član Tijela Kristovog, uglavnom se ne spominje u dogmatsko-kanonskoj pa ni u liturgijskoj literaturi školskog bogoslovlja.

Shvaćanje jeleosvećenja kao svete tajne za postizanje zdravlja razvilo se usporedo sa shvaćanjem jeleosvećenja kao svete tajne oproštenja grijeha. Osim dobivanja tjelesnog i duševnog zdravlja (V. Rakić kaže: „duševnog, a ponekad i tjelesnog zdravlja“)²⁴, pomazivanjem uljem i čitanjem svećeničkih molitava prima se oproštenje neispovjedenih grijeha.²⁵ Obavlja se nad onim koji se pokajao, dok se nad onim koji ne želi da se ispovjedi ne obavlja.²⁶ U cilju što djelotvornijeg učinka čišćenja duše i tijela od bolesti i grijeha, jeleosvećenje se kombinira s ispovjedi i pričješću (redoslijed: pokajanje, jeleosvećenje, pričješćivanje).²⁷

Suvremeni obred svete tajne jeleosvećenja izražava gotovo podjednako smisao ozdravljenja i smisao oproštenja grijeha. Gledajući ukupno (čitanja, pjevanja, prokimeni, molitve), izraženi

²² Usp. V. S. Rakić, *Pravoslavna dogmatika*, II, str. 160; L. Mirković, *Pravoslavna Liturgika*, II deo (Svete tajne i molitvoslovlja), Beograd, 1983., str. 143; N. Milaš, *Pravoslavno crkveno pravo*, str. 729.

²³ D. Staniloje, *Nav. dj.*, str. 132.

²⁴ V. S. Rakić, *Nav. dj.*, str. 159.

²⁵ Usp. D. Staniloje, *Nav. dj.*, str. 130.

²⁶ N. Milaš, *Nav. dj.*, str. 729.

²⁷ Usp. L. Mirković, *Nav. dj.*, str. 143-144.

je karakter ozdravljanja, a gledajući sadržaj molitava, izraženiji je karakter oprostjenja grijeha (osim ako se uzme da se molitva pomazanja ponavlja sedam puta). Neke molitve sadrže oba izražaja, dok molitva posvećenja ulja "Gospode, koji svojom milošću i suosjećanjem liječiš..." (sadržana još u *Codex Barberini 336* iz VIII. st.) i molitva pomazanja "Oče sveti, liječniče duša i tijela, ti si poslao Jedinorođenog Sina..." (sadržana u molitvoslovima od IX. st. pa nadalje, koja se u suvremenoj akolutiji sedmerostruko ponavlja), izražavaju isključivo smisao ozdravljenja.

U molitvama i himnima uglavnom se ističe individualni odnos bolesnika s Kristom, odnosno moli se za ozdravljenje od duševnih i tjelesnih patnji i strasti, i oprostjenje grijeha: „(...) da bi oni koji se pomazuju ovim uljem koje preporada, bili strašni protivnicima, pa da zasijaju u sjaju tvojih svetaca, nemajući mrlje, ni ljage (...) pa da prime nagradu nebeskog poziva.“²⁸; „(...) isceli svoga služitelja (...) podigni ga sa bolesničke postelje (...) Odagnaj od njega svaku bolest i nemoć, da bi ustavši (...) služio sa svakom zahvalnošću (...)“²⁹ dok se samo u naznakama spominje jedinstvo i zajedništvo bolesnika sa zajednicom: „(...) ovoga koji sa verom pristupa (...) očisti od svake bolesti i udostoj tvoje nepropadljive hrane,“³⁰ „(...) podigni ga sa bolesničkog odra i mučeničke postelje; podari ga svojoj Crkvi zdrava i neoštećena (...)“³¹

Jedna molitva u suvremenom obredu jeleosvećenja posebno upada u oči. To je peta molitva svećenika. Ona ima posve neeklezijalni karakter. Svećenik govori u svoje ime: „Gospode Bože naš (...) mene neznatnog, grešnog i nedostojnog služitelja (...) pozvao si u sveti i previsoki stepen sveštenstva, da uđem u onaj deo iza zavese, u svetinju nad svetinjama, kuda sveti anđeli žele da privire i da čuju anđelski glas Gospoda Boga, te da svojim očima vide kako izgleda sveto prinošenje, i da se naslađuju božanstvenom liturgijom. Udostojio si me da kao sveštenik vršim tvoje nebeske tajne, da ti prinosim darove i žrtve (...)“ U ovoj molitvi je do krajnjih granica izražena "disciplina arcana", što se vrlo rijetko može naći u obredoslovnim tekstovima. Ističe se da svećenik ima „previsok“ stupanj svećeništva, zahvaljujući kojem on prinosi žrtve u svetinji nad svetinjama, potpuno zaboravljajući zajedničko služenje zbora (saborno služenje sinaksisa).

²⁸ Prva molitva svećenika.

²⁹ Četvrta molitva svećenika.

³⁰ Stihira, gl. 4. asocira na Euharistiju.

³¹ Treća molitva svećenika.

Suvremena parohijska praksa (preuzeta iz manastirske prakse) da se ova sveta tajna vrši kao opća molitva za zdravlje svih prisutnih, i onih čija se imena dostave, te kao pokornička disciplina pripremanja za pričest uoči hramskih slava, velikih blagdana ili u redovitim mjesečnim intervalima, oslanja se na shvaćanje jeleosvećenja isključivo kao svete tajne ozdravljenja i oprostjenja grijeha. Također, u našu parohijsku praksu sve više ulazi donedavno nepoznat običaj podjeljivanja svete tajne jeleosvećenja u toku Strasne sedmice (Velikog tjedna), preuzet iz Grčke crkve. Takav običaj spominje Lazar Mirković u priručniku liturgije, s napomenom da je to običaj donesen s Istoka i da o tome ne postoje nikakva "naređenja u crkvenim ustavima",³² a arhiepiskop Averkije Taušev piše da se običaj podjeljivanja jeleosvećenja zdravima u Velikom postu raširio u novije vrijeme, kao i običaj da jednom godišnje, na Veliki četvrtak, arhijerej tvori jeleosvećenje nad zdravima.³³ Da ovaj običaj ipak nije sasvim nov i da seže u daleku prošlost, razvidno je iz kodeksa Pariške nacionalne biblioteke *Coislin 213* iz 1027. godine, gdje se daje uputa o čitanju prokimenaa, Apostola i Jevanđelja, ako se jeleosvećenje obavlja u prvu subotu Časnog posta ili u Lazarevu subotu. To može značiti da je već tada bio običaj podjeljivanja ove svete tajne u svetoj četrdesetnici, ali i ne mora. Može biti i da je to samo uputa o tome što raditi ako se tada obavlja, a da to i nije bilo redovito vrijeme podjeljivanja.

Praksa stavljanja knjige evanđelja na glavu bolesnika na kraju podjeljivanja svete tajne, kao znak dodira samoga Krista Gospodina, datira iz XIII. stoljeća.³⁴ Djelitelji Svete tajne jeleosvećenja su prezbiteri (prema Jak 5,14-15), dok episkopi "nisu lišeni prava da vrše ovu Tajnu, jer oni vrše sve Tajne".³⁵

Zahvaljujući prihvaćanju od Židova svetosti i simbolike broja sedam,³⁶ jeleosvećenje je preraslo u sedmostruku Tajnu, koju obavlja sedam svećenika. Razni autori se slažu da u slučaju nemogućnosti prisutnosti sedmorice svećenika taj broj ne mora

³² Usp. L. Mirković, *Nav. dj.*, str. 143.

³³ Usp. Arhiepiskop Averkije (Taušev), *Liturgika*, str. 169-170.

³⁴ Usp. A. Mateljan. Liturgija Svete tajne jeleosvećenja; bolesničko pomazanje u istočnoj crkvenoj praksi, *Služba Božja*, 51 (2011.), 3-4; str. 252.

³⁵ L. Mirković, *Nav. dj.*, str. 141.

³⁶ Sedam darova Duha Svetoga (Iz 11, 2-4), sedmokratno obilaženje sedam svećenika oko Jerihona (Još 6, 13-16), sedmokratna Ilijina molitva za kišu (1Kr 18, 42-45), očišćenje Naamana Sirijca od gube nakon sedmokratnog uranjanja u Jordanu (2Kr 5,14).

biti ispunjen, ali se ne slažu o tome koliko je svećenika potrebno. Sv. Simeon Solunski (XV. st.) kaže: "Ne treba se mnogo brinuti za broj, jer broj nije propisan od apostola. No, iako nije propisan broj, ipak se treba držati starog predanja i treba da su sedam prezvitera, kako je stari običaj, a u nevolji i manje, naime tri... A samo jedan sveštenik neka ne vrši jeleosvećenje. (...) Jer kaže apostol: neka prizove prezvitere, a ne jednog prezvitera."³⁷

Inzistiranje na sedam svećenika u uvjetima turskog ropstva dovelo je do bezizlazne situacije, jer je bio problem naći i trojicu. To je pomoglo da se dođe do drugačijeg rješenja, pa tako sv. Nikodim Svetogorac (XVIII. st.) kaže: "Dozvoljeno je da i sveto jeleosvećenje u nekim krajevima i mestima Bugarske, ili i drugim eparhijama, vrše ne samo tri sveštenika, nego i dva i jedan usled nedostatka sveštenika koji u onim krajevima vlada, a rečeno je da ovo biva iz nužde. Jer je bolje i da samo jedan sveštenik vrši Tajnu, nego da ona bude uskraćena svima tamošnjim hrišćanima i, naravno, bolesnicima, te da time budu uskraćeni oproštaja grehova, koji im se ovom Tajnom daruje. Osim toga, ako jedan sveštenik sam vrši sve druge Svete tajne, i one koje su značajnije od jeleosvećenja, zašto ne može sam vršiti i jeleosvećenje? Ono pak što kaže Sv. Jakov: 'Pozvavši crkvene prezvitere', podrazumeva one koji postoje, ali ne i one kojih nema, niti ih je tamo moguće pronaći."³⁸

Nikodim Milaš dopušta manji broj svećenika, ali ne precizira koji je to broj,³⁹ dok Lazar Mirković navodi da drugi "u slučaju oskudice više sveštenika i u slučaju potrebe da se pomogne bolesniku, dozvoljavaju da ovu Tajnu vrši i jedan sveštenik".⁴⁰

Nakon procesa unošenja sve više elemenata u obred jeleosvećenja, zbog nemogućnosti opstanka jednog tako kompliciranog obreda, krenulo se u suprotnom smjeru – u pojednostavnjivanje. Međutim, jednostrano shvaćanje jeleosvećenja kao svete tajne ozdravljanja, a ne molitvene pomoći i potpore zajednice svojem bolesnom članu, kako bi se on, ako ozdravi, vratio u euharistijsku zbor, a ako ne ozdravi, bio okrijepljen spoznajom da ga zajednica nije zaboravila u njegovoj patnji, dovelo je do toga da se u naknadnom obrednom pojednostavnjenju zadrži višestruko (sedmostruko) pomazivanje, svako praćeno čitanjima i troparima, a da se iz obreda izostavi upravo najvažniji dio, sveta liturgija.

³⁷ Citat dostupan preko: L. Mirković, Nav.dj., str. 142.

³⁸ Citat dostupan preko: J. M. Fundulis "Liturgičke nedoumice", str. 281-282.

³⁹ N. Milaš, Nav.dj., str. 728.

⁴⁰ L. Mirković, Nav.dj., str. 142.

Postavlja se pitanje kako u današnje vrijeme vršiti svetu tajnu jeleosvećenja, kada se ne može skupiti sedam svećenika. Profesor Jovan Fundulis predlaže da se, ako jeleosvećenje vrši manji broj svećenika (ili jedan svećenik), neizostavno zadrži molitva posvećenja ulja, a da se izostave kanoni i male jektenije nakon evanđelja, da se broj tropara smanji, dok od molitvi svećenika treba uzeti onoliko koliko svećenika sudjeluje, uz odgovarajući broj svetopisamskih čitanja.⁴¹ Uz prihvaćanje ovakvog rješenja usudit ćemo se reći kako smatramo da nije uputno vršiti svetu tajnu jeleosvećenja kao zamjenu za bogoslužnja dnevnoga kruga (kao što ta bogoslužnja ne bi smjela biti zamijenjena drugim molitvama), tj. da bi svakako trebalo odslužiti dnevno bogoslužnje (večernje i jutrenje), gdje bi se otpjevalo i pročitalo ono što pripada tim službama, a u nastavku služiti jeleosvećenje, i tada ne bi bilo potrebe za pjevanjem tropara, stihira i kanon s jeleosvećenja.

Poseban je problem kako uklopiti služenje jeleosvećenja sa služenjem svete liturgije. Takvo služenje bilo bi najlogičnije i najispravnije s obzirom da je shvaćanje Crkve, izloženo riječima sv. Dionizija Pseudo-Areopagita, kako svaka sveta tajna ima svoje ispunjenje u euharistiji, odnosno da se ne može smatrati završenom ako svoju potvrdu ne dobije na euharistiji.⁴² Problem je u tome što u parohijskim uvjetima današnjice ne postoji svrsishodnost služenja večernje liturgije, zbog nemogućnosti pričešćivanja uslijed životnog ritma vjernika, a također nije podesno služiti ni u jutarnjim satima, osim nedjeljom, zbog nemogućnosti okupljanja zajednice radnim danom. Možda bi rješenje bilo služenje večernjega i jutarnjeg bogoslužja petkom uvečer, a liturgije i jeleosvećenja subotom ujutro. Međutim, zbog poznatog crkveno-duhovnog stanja našeg naroda, teško je očekivati da će se narod okupiti i prethodne večeri i sljedećeg jutra. Jedino što ostaje kao mogućnost jest pričest bolesnika česticama nakon jeleosvećenja ili na sljedećoj liturgiji.

Treba napomenuti da u slučaju vršenja jeleosvećenja nad bolesnima u parohiji postoji apsolutna opravdanost okupljanja sinaksisa na molitveno i euharistijsko zajedništvo. Ipak, i dalje ostaje pitanje opravdanosti podjeljivanja svete tajne jeleosvećenja u parohijskoj crkvi nad zdravima, kao parohijskog događaja.

⁴¹ J. M. Fundulis, *Nav. dj.*, str. 282-283.

⁴² Usp. Dionisije Pseudo-Areopagit, *O Crkvenoj jerarhiji*, 3, I., str. 23-25.

3. SAKRAMENT BOLESNIČKOG POMAZANJA U ZAPADNOJ CRKVI

Zapadna crkva bolesničko pomazanje ubraja u jedan od sedam sakramenata (svetih tajni).⁴³ Sakramenti su „djelotvorni znakovi milosti ustanovljeni od Isusa Krista i povjereni Crkvi, kojima nam se podjeljuje božanski život“.⁴⁴ Oni su vidljivi znakovi nevidljive Božje milosti (blagodati), i događaji spasenjskog susreta s Kristom, posredništvom Crkve, a svrha im je uspostavljanje stanja života u milosti, u zajedništvu i jedinstvu s Bogom, što Crkva smatra integralnim zdravljem.⁴⁵ Budući da postoji interakcija između tjelesnoga i duševnog zdravlja, sakrament bolesničkog pomazanja Zapadna crkva shvaća kao sakrament kojim se dobiva tjelesno i duševno ozdravljenje. Akter spasenja u svim sakramentima, po učenju Zapadne crkve, jest sam uskrsnuli Krist, koji živi u svom Tijelu – Crkvi.⁴⁶ Tako on i u sakramentu bolesničkog pomazanja ozdravlja, podiže, prima i snaži bolesnog vjernika.

Zapadna teologija promatra problematiku bolesničkog pomazanja kroz prizmu tjelesne i duševne bolesti te procesa liječenja. Kao što neka bolest može biti akutna, ali može postati i kronična, o čemu ovisi i terapija koja će se primijeniti, tako od stanja i oblika bolesti zavisi i “crkvena terapija”. Medicina će kod akutnog poremećaja primijeniti terapiju koja će najbrže moguće djelovati na suzbijanje bolesti, dok će se kod kronične bolesti primjenjivati dugotrajna terapija, njega i pomoć. Tako i Crkva, ako je u pitanju akutna bolest, želi molitvom i bolesničkim pomazanjem akutno riješiti problem poremećenoga tjelesnog i duhovnog zdravlja, dok u slučaju tjelesne iznemoglosti ili stanja grešnog načina života Crkva primjenjuje “dugotrajnu terapiju” kroz obrede bolesničkog pomazanja, molitve, ispovijedi, duhovnog vodstva i pokore, sve u cilju očišćenja od grijeha i preusmjeravanja na put kreposnog života, a time i postizanja duhovnoga i tjelesnog zdravlja.

⁴³ Sedam sakramenata su: Krst (*baptismum*, krštenje), Potvrda (*confirmatio*, miropomazanje), Euharistija (*eucharistia*), Pokora (*poenitentia*, pokajanje), Bolesničko pomazanje (*unctio infirmorum*, jeleosvećenje), Sveti red (*ordo*, rukopoloženje), Ženidba (*matrimonium*, brak); Usp. *Katekizam Katoličke crkve – Kompendij*, HBK, Zagreb, ³2006., str. 75.

⁴⁴ *Katekizam Katoličke crkve*, HBK, Zagreb, 1994., br. 1131.

⁴⁵ A. Mateljan, *Mala knjiga o vjeri i zdravlju*, CuS, Split, 2009., str. 17.

⁴⁶ *Isto*.

3.1. *Od apostolskog doba do Karolinga*

Temelj sakramenta bolesničkog pomazanja u Zapadnoj crkvi je Poslanica svetog apostola Jakova (Jak 5, 14-15). Međutim, kroz povijest se mijenjalo razumijevanje ove svete tajne i, shodno tome, i liturgijski obredi. Sve što je prije rečeno za apostolsko i neposredno postapostolsko razdoblje vezano za Istočnu crkvu, apsolutno vrijedi i za Zapadnu crkvu. Iznijet ćemo samo neke izvore i specifičnosti zapadne tradicije. Tako se u *Gelazijevom sakramentaru* s početka V. st. (i u redakcijama iz VI. i VIII. st.) nalazi molitva kojom se moli da ulje primi snagu djelovanjem Duha Svetoga, da može liječiti tijelo: "Pošalji, Gospode, s nebesa svoga Duha Utješitelja na ovo ulje (...) za obnovu duha i tijela. Tvoj blagoslov neka bude svakome, tko njime bude pomazan i tko ga bude upotrebljavao, lijek za tijelo, dušu i duh; da odgoni svaku bol, svaku slabost, svako zlo duše i tijela (...)"⁴⁷

Galsko-vizigotska molitva iz VII./VIII. st. "U ime Tvoje" (*In tuo nomine*) također svjedoči o bolesničkom pomazanju kao sredstvu liječenja bolesti i slabosti: "Kad podijelimo u Tvoje ime ovo ulje, kao pomazanje i kao piće, za tjelesno podizanje bolesnika, neka od njih odmah odstupe sve sile boli. Neka posluži kao lijek onima koji imaju vrućicu i koji trpe od proljeva. Neka bude lijek nepokretnima, hromima, slijepima i *svim bolesnicima*."⁴⁸ To da se posvećenjem ulja i bolesničkim pomazanjem daruje tjelesno zdravlje, svjedoči i milanska molitva "Domine, Sancte, gloriose" (prije IX. st.).⁴⁹ Međutim, molitva "Domine Iesu Christe" (također prije IX. st.) ističe vezu između bolesti i grijeha, podrazumijevajući da je bolest kazna za grijeh.⁵⁰

Može se reći da u ovom razdoblju ipak prevladava shvaćanje bolesničkog pomazanja kao čina kojim se prima ozdravljenje, dok je govor o primanju oprostjenja grijeha rjeđi. Ne postoji percepcija da je bolesničko pomazanje priprema za smrt, odnosno Božji sud. Sama primjena ulja u razdoblju od III. do V. stoljeća na Zapadu je češća oralno (pijenjem), nego pomazivanjem.⁵¹ Iz ovoga vremena značajni su dokumenti koji tumače ovaj sakrament. Prvo tumačenje nalazimo u pismu rimskog biskupa Inocenta I.

⁴⁷ Prema: A. Mateljan, *Otajstvo supatnje - sakrament bolesničkog pomazanja*, str. 55.

⁴⁸ *Isto*, str. 56.

⁴⁹ A. Mateljan, *Nav. dj.*, str. 56.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ *Isto*.

biskupu Decenciju, oko 416. godine. U njemu se govori o tome tko je djelitelj, a tko primatelj ove svete tajne. Nakon navođenja riječi iz Poslanice svetog Jakova, papa, tumačeći tko može biti primatelj sakramenta, tko posvećuje ulje, a tko ga primjenjuje, kaže: "Nema sumnje, to treba prihvatiti, i razumjeti o bolesnim vjernicima, koji mogu biti pomazani svetim uljem krizme, posvećenim od biskupa, a pomazivati smiju ne samo svećenici nego i kršćani u vlastitoj nuždi ili nuždi svojih."⁵² Kada navodi tko ne može primiti bolesničko pomazanje, kaže: "To se pak ne može učiniti pokajnicima, jer je vrsta sakramenta. Kako bi se, naime, mogla podijeliti jedna vrsta (sakramenta) onima kojima su uskraćeni ostali sakramenti?"⁵³ Ovo pismo je na Zapadu prihvaćeno i vrlo brzo je dobilo obvezujući, kanonski karakter, tako da se formirala praksa da ulje za bolesničko pomazanje, kao i ulje krizme (sv. miro), posvećuje isključivo biskup.

U govorima o bolesničkom pomazanju Cezarije Arleški (VI. st.) ističe vezu između bolesničkog pomazanja i opraštanja grijeha, ali ne povezuje ovaj sakrament s pripremom na smrt. Štoviše, naglašava vezu s euharistijom: "Kada dođe bolest, bolesnik prima Tijelo i Krv Kristovu; ponizno traži ulje koje su blagoslovili svećenici. Zatim maže svoje tijelo da bi se na njemu ispunilo ono što je pisano" (i navodi Jak 5, 14-15).⁵⁴ Beda Časni (†735.) također tumači da bolesničko pomazanje ima učinak ozdravljenja tijela. Od VIII. stoljeća polako nestaje praksa da laici mogu sami nositi, dijeliti i samostalno upotrebljavati posvećeno ulje, što ostaje isključivo u nadležnosti svećenika. Sam čin primjene ulja postaje značajniji i naglašeniji od posvećenja koje obavlja biskup na Veliki četvrtak (počevši od VII. st.), čime se želi istaknuti biskupska vlast u vršenju svih sakramenata. Posvećenje ulja obavlja se na kraju misnog kanona (anafore).

Dakle, može se reći kako je značajka ovog razdoblja da se bolesničko pomazanje shvaća uglavnom kao sakrament ozdravljenja tijela i duha, rjeđe oproštenja grijeha, a nikako kao posljednje pomazanje pred smrt. Zatim, pravo posvećenja ulja pridržano je biskupu, i to na euharistijskoj liturgiji (s vremenom iskristalizirano na Veliki četvrtak), da to posvećenje sadrži molitvu epikleze, da pomazivati bolesnike u početku mogu i prezbiteri i laici, a poslije samo prezbiteri.

⁵² Prema: A. Mateljan, *Nav. dj.*, str. 57-58.

⁵³ *Isto*, str. 58.

⁵⁴ *Isto*, str. 59.

3.2. Doba Karolinga i skolastike

Karolinška epoha, s društvenim, kulturnim i teološkim reformama, donijela je promjene i u praksi sakramenta bolesničkog pomazanja. Za razliku od prethodnog razdoblja, kada je težište ove svete tajne bilo na posvećenju ulja, sada se težište prebacuje na sam čin pomazanja. Javlja se pitanja o mjestu, redosljediu i broju pomazivanja, pojavljuje se raznovrsnost molitava i oblikuju se precizna pravila za slavljenje ovoga sakramenta.

Za razliku od prethodnog razdoblja, kada se bolesničko pomazanje obavljalo kod svake bolesti i slabosti, u ovom vremenu sve više ovaj sakrament postaje posljednje pomazanje, odnosno priprema za smrt. Usporedno s tim sve se više naglašava grijeh kao uzročnik bolesti, tako da ovaj sakrament poprima neke značajke svete tajne pokajanja te se propisuje da nakon bolesničkog pomazanja i ozdravljenja bivši bolesnik mora vršiti pokornička djela (post, djela kajanja, zabrana braka ili pune upotrebe braka i sl.). Sve ovo učinilo je da su vjernici počeli odlagati primanje ove svete tajne do pred samu smrt. Posljedica je shvaćanje sakramenta bolesničkog pomazanja kao *posljednjeg pomazanja*. Zbog isticanja da je bolesničko smrtno trpljenje zadovoljština, nužna za oprostjenje grijeha i oslobođenje od njegovih posljedica, ovaj sakrament se od pomazanja za zdravlje i život pretvorio u pomazanje za smrt, *unctio ad mortem*. Posljedično, i naziv se mijenja u *sacramentum exeuntium*, sakrament onih koji izlaze iz ovoga života. Ipak, unatoč ovoj promjeni, tekstovi molitava nisu mijenjani te su i dalje izražavali prošnju za ozdravljenje.⁵⁵ Ovom pomaku pridonijeli su i najvažniji tumači bolesničkog pomazanja u ovom razdoblju, *Petar Lombardo*, *Bonaventura*, *Duns Skot* i *Toma Akvinski*. Uviđajući da nakon bolesničkog pomazanja ne dolazi uvijek do ozdravljenja tijela, skolastička teologija zaključuje da tjelesno zdravlje ne može biti jedini cilj ovog sakramenta, pa uvodi učenje da je primarni cilj primanja bolesničkog pomazanja primanje duhovnog lijeka, a onda, ako je to korisno za dušu, i tjelesnog ozdravljenja.

Budući da je težište stavljeno na očišćenje od grijeha, bolesničko pomazanje se shvaća kao posljednje očišćenje duše pred smrt, pa se stoga smije obavljati samo *in extremis*, "na kraju", tj. na "izlasku" iz ovog života. Naravno, ako je ovim sakramentom uklonjen grijeh, a grijeh je uzročnik bolesti, proizlazi da i zdravlje nastupa *in extremis*. Kako se istočni grijeh i kasniji teški,

⁵⁵ Isto, str. 64.

smrtni grijesi brišu sakramentima krštenja i pokore, sakrament bolesničkog pomazanja (sada shvaćan i nazivan sakrament "posljednjeg pomazanja"), koji također oslobađa od grijeha, tome dodaje i čišćenje od lakih grijeha i "ostataka grijeha", a također pomaže i kod bolesti tijela, koje su (zaključujemo, drugotne važnosti u odnosu na dušu) posljedice bolesti duše.⁵⁶ Ekstremni stav ima Duns Skot, koji kaže da bolest, patnje i stradanja imaju ulogu ovozemaljskog čistilišta i zamjenjuje onostrane čistilišne muke. Tako čovjek koji je po krštenju i pokori očišćen od velikih grijeha, a ima lake grijehe što mu priječe put u vječnu slavu, predsmrtnim patnjama i sakramentom posljednjeg pomazanja dobiva brisanje tih lakih grijeha i otvora mu se put u slavu. Stoga je potrebno bolesničko pomazanje obavljati u trenutku kada bolesnik više nije svjestan, kako više ne bi mogao griješiti, odnosno kako bi ostao očišćen u trenutku smrti.⁵⁷

Toma Akvinski također tumači sakrament bolesničkog pomazanja kao čin koji uvodi čovjeka u vječnu slavu. On naziva ovu svetu tajnu sakramentom ozdravljenja, a pod tim podrazumijeva najprije duhovno zdravlje, dok je tjelesno zdravlje više kao usputni element koji nije isključen, ali je podređen duhovnom spasenju, jer "je tijelo oruđe duše, a oruđe služi glavnom djelatniku, nužno je da raspoloživost oruđa bude takva te odgovara glavnom djelatniku; stoga i tijelo ima raspoloživosti koje odgovaraju duši. Prema tome od nemoći duše, a to je grijeh, ponekad nemoć prelazi na tijelo (...) Prema tome bilo je prikladno da se protiv grijeha upotrebi neki duhovni lijek ukoliko od grijeha proizlazi tjelesna nemoć, pa se tim duhovnim lijekom katkada liječi tjelesna nemoć, naime kad je korisna za spasenje. A za to je određen sakrament bolesničkog pomazanja".⁵⁸ Iako Toma Akvinski također drži da je bolesničko pomazanje sakrament koji Crkva daruje kao posljednje sredstvo koje priprema čovjeka za ulazak u vječnu slavu, ipak ne kaže da je on rezerviran za posljednje trenutke života, nego za teške bolesnike koji su izloženi neposrednoj opasnosti od približavajuće smrti. Za razliku od Duns Skota Toma zahtijeva da za primanje bolesničkog pomazanja bolesnik bude svjestan i u onakvom stanju u kakvom

⁵⁶ Usp. V. Devetak, Pastoralno liturgijski vid sakramenta bolesničkog pomazanja, *Služba Božja* 19 (1979.) 3, str. 236.

⁵⁷ Usp. A. Mateljan, *Nav. dj.*, str. 66.

⁵⁸ Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*, IV, 73 (sv. II, 1093-1095).

biva primatelj svete pričesti.⁵⁹ Djelitelj sakramenta bolesničkog pomazanja je svećenik.

Kanonsko sankcioniranje bolesničkog pomazanja kao posljednjeg pomazanja, uz stavove o djelitelju, materiji, mjestima i učinku pomazanja, kao i molitvenoj formi, daje Firentinski sabor (1439. g.) u dekretu za Armence *Exultate Deo*: „Peti sakrament je posljednje pomazanje, čija je materija maslinovo ulje koje je posvetio biskup. Ovaj sakrament se ne smije podjeljivati osim bolesniku za kojeg se boji da će umrijeti; njega treba pomazati po ovim mjestima: po očima zbog gledanja, po ušima zbog slušanja, po nosnicama zbog mirisanja, po ustima zbog jela ili govora, po rukama zbog dodira, po nogama zbog hodanja, po slabinama zbog uživanja koje se u njima budi. Forma tog sakramenta je ova: ‘Po ovom svetom pomazanju i po svom preblagom milosrđu, oprostio ti Gospodin što god si sagriješio gledanjem’ i slično za druge udove. Djelitelj tog sakramenta je svećenik. Učinak pak je ozdravljenje duha, a i samog tijela ukoliko je to korisno za dušu.“⁶⁰

Obrednici VIII. do IX. stoljeća imaju zajedničku formulu za sva pomazanja, i ona naglašava tjelesni učinak: „Mažem te svetim uljem u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, zazivajući milosrđe istoga Gospodina i Boga našega, da uzmaknu sve boli i nepravilike tvoga tijela, da ti se povrati zdravlje i snaga (...)“.⁶¹ Obrednici IX. do XII. stoljeća sadrže obred pomazanja pet osjetila, s odnosnim molitvama za svako pomazanje, koje govore o zdravlju tijela, ali i o opraštanju grijeha, npr.: “Pomazujem ti oči posvećenim uljem da, što god si sagriješio nedopuštenim gledanjem, bude isključeno po pomazivanju svetim uljem (...)”⁶² Obrednici od X. stoljeća sadrže također obred pomazanja pet osjetila s molitvama koje govore o zdravlju tijela i opraštanju grijeha, ali za razliku od prethodne skupine, molitva je istovjetna za svako pomazanje: “Ovim svetim pomazanjem i Božjim blagoslovom otpustio ti Gospodin sve što si sagriješio gledanjem (doticanjem, slušanjem, mirisanjem, hodom) (...)”⁶³

⁵⁹ Usp. V. Devetak, *Nav. dj.*, str. 236.

⁶⁰ H. Denzinger – P. Hünermann (ed.), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu), UPT, Đakovo, 2002., (dalje DH), br. 1324-1325.

⁶¹ Prema: A. Mateljan, *Nav. dj.*, str. 62.

⁶² *Isto.*

⁶³ *Isto.*

3.3. *Tridentski sabor*

Tridentski sabor (1545.–1563.) je, među ostalim, održan kao odgovor na protestantske napade na Rimokatoličku crkvu, njezinu organizaciju i učenje, te radi opovrgavanja protestantskih teoloških teza, ali i kao reformni sabor. Martin Luter izričito negira sakramentalnost bolesničkog pomazanja navodeći kao razlog to što nema potvrde da ga je Krist ustanovio. On u izvještaju iz Jak 5, 14-15 vidi samo dar ozdravljanja koji je dan apostolima. Katoličkoj crkvi zamjera što bolesničko pomazanje daje umirućima, iako se u Jakovljevoj poslanici spominju bolesnici, a ne umirući i što ga obavlja jedan svećenik, a u poslanici piše da se pozovu svećenici (množina). Luter također smatra da kada bi bolesničko pomazanje zaista bilo sakrament, ono bi uvijek bilo djelotvorno, tj. uvijek bi ozdravilo bolesnika. Ipak misli da bolesničko pomazanje, kao obred ustanovljen od Crkve, ne može štetiti, nego može dobro doći vjernicima. Jean Calvin bolesničko pomazanje smatra izmišljenim sakramentom.

U *Dekretu o sakramentima pokore i bolesničkog pomazanja* Tridentski sabor govori o nazivu, ustanovi, djelitelju, materiji i učinku bolesničkog pomazanja, te o molitvenoj formi. U uvodnom dijelu govori se o razlogu sakramenta: “Svidjelo se svetom saboru tom učenju o pokori dodati ono što slijedi o sakramentu posljednjeg pomazanja, za koji su oci mislili da nije samo završni dio pokore, nego i čitavog kršćanskog života, koji bi trebao biti neprestana pokora. (Sabor) najprije izjavljuje i uči o njegovom ustanovljenju, da je preblagi naš Spasitelj, (...) premda je najveću pomoć pružio u ostalim sakramentima kojima će se kršćani dok žive moći sačuvati netaknutima od svake veće duhovne nedaće, ipak je kraj života utvrdio kao nekom najsigurnijom zaštitom (...).”

Prvo poglavlje govori o ustanovljenju sakramenta posljednjeg pomazanja: “To sveto pomazanje bolesnika ustanovio je Gospodin naš Isus Krist kao pravi i istiniti sakrament Novoga zavjeta, što je kod Marka doduše samo naznačeno [usp. Mk 6, 13], a apostol Jakov, Gospodinov brat, ga je preporučio i proglasio. (...) Materija je ulje posvećeno od biskupa; naime pomazanje najpogodnije predstavlja (čin) kojim se milost Duha Svetoga na nevidljiv način umazuje u dušu bolesnika; forma pak su one riječi: ‘Po tom pomazanju’ itd.”

Drugo poglavlje tumači učinke tog sakramenta: „Sadržaj pak i učinak tog sakramenta (...) je naime ta milost Duha Svetoga, čijim pomazanjem se opraštaju grijesi koje još treba okajati, i brišu ostaci grijeha, a duša se bolesnika olakšava i utvrđuje, pobuđujući

kod njega veliko pouzdanje u Božje milosrđe, čime se bolesnik ohrabruje kako bi lakše podnosio neugodnosti i bolesti (...) te kako bi postigao zdravlje tijela ako bi to koristilo spasenju duše.“

U trećem poglavlju govori se o djelatelju i vremenu kada se mora podjeljivati, te "(...) da su pravi djelatelji tog sakramenta prezbiteri Crkve; tim izrazom se na tom mjestu podrazumijevaju ne stariji po godinama ili narodni prvaci, nego biskupi, ili svećenici koje su oni pravilno zaredili." Također se govori "da to pomazanje treba podijeliti bolesnicima, posebno pak onima koji tako opasno boluju, da se čini kako se nalaze na kraju života, zbog čega se ono naziva i sakrament umirućih. Ako pak bolesnici ozdrave poslije primanja tog pomazanja, mogu se ponovno okrijepiti zaštitom tog sakramenta, ako su upali u drugu sličnu životnu opasnost. (...)"⁶⁴

Iako se u *Dekretu*, u čijem naslovu stoji "bolesničko", a ne "posljednje" pomazanje, govori o "posljednjem pomazanju" i „sakramentu umirućih“, ipak se ne kaže da se to pomazanje vrši samo nad umirućima, nego se izričito veli da se podjeljuje bolesnima (uz dodatak "posebno onima za koje se čini da se nalaze na kraju života"). Dakle, čini se da unatoč izostanku eksplicitnog izraza *Tridentinum* shvaća bolesničko pomazanje upravo u eshatološkom smislu, kao *sacramentum exeuntium*.

Posttridentski *Rimski obrednik* objavio je papa Pavao V. godine 1614. U njemu su proglašeni obrasci i propisi, s naglašenim eshatološkim shvaćanjem, za podjeljivanje sakramenta bolesničkog pomazanja, koje treba podijeliti bolesniku pred smrt, ali dok je još pri svijesti. Djelatelj pomazanja je svećenik. Obred počinje molitvom zaklinjanja, a potom slijedi pomazivanje očiju, ušiju, nosa, usta, ruku i nogu. Molitvena formula uzeta je iz *Dekreta za Armence* Firentinskog sabora (1439. g.): "Po ovom svetom pomazanju i po svom preblagom milosrđu, oprostio ti Gospodin što god si sagriješio gledanjem, (i slično za druge udove)." U istoj bolesti sakrament se može podijeliti samo jednom, a u slučaju druge bolesti iste osobe može se ponoviti.⁶⁵

3.4. Drugi vatikanski sabor

Drugi vatikanski sabor (1962.-1965.) spominje sakrament bolesničkog pomazanja u četiri dokumenta. U *Konstituciji o svetoj*

⁶⁴ DH, br. 1694-1700.

⁶⁵ Ovo se posve slaže sa stavom pravoslavnog školskog bogoslovlja. Usp. L. Mirković, *Nav. dj.*, str. 143.

liturgiji (*Sacrosanctum Concilium*, SC) ukratko su objašnjeni narav sakramenta, redosljed sakramenata za bolesnike i sam obred bolesničkog pomazanja: “Posljednje pomazanje’, koje se još, i to bolje, može zvati ‘bolesničko pomazanje’, nije sakramenat samo za one koji se nalaze u skrajnoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti ili starosti nalazi na početku smrtne pogibelji”; “Uz odijeljene obrede bolesničkog pomazanja i popudbine neka se sastavi ‘povezan obred’ prema kojemu će se bolesniku podijeliti pomazanje poslije ispovijedi, a prije primanja popudbine; “Broj mazanja neka se upriliči okolnostima, a molitve kod obreda pomazanja bolesnika neka se tako izmijene da odgovaraju raznim stanjima bolesnika kad primaju taj sakramenat.”⁶⁶ Primjetno je da ovaj prvi dokument Drugoga vatikanskog ističe kako je umjesto “posljednje pomazanje” bolje koristiti naziv “bolesničko pomazanje”, budući da to nije sakrament namijenjen isključivo umirućima. Kod umirućih bolesnika određuje redosljed podjeljivanja sakramenata (pokora, bolesničko pomazanje, pričest),⁶⁷ te kako molitve treba prilagoditi vrsti bolesti.

Dogmatska konstitucija o Crkvi (Lumen Gentium; LG), govoreći o vršenju općeg svećeništva u sakramentima, o bolesničkom pomazanju veli: “Svetim pomazanjem bolesnika i molitvom svećenika cijela Crkva preporučuje bolesne trpećem i proslavljenom Gospodinu, da im olakša boli i da ih spasi (usp. Jak 5,14-16), dapače ih potiče da se slobodno sjedinjuju s Kristovom mukom i smrću (usp. Rim 8,17; Kol 1,24; 2 Tim 2, 11-12; 1 Petr 4,13), i tako doprinesu dobru Božjega Naroda.”⁶⁸ Ovdje se naglašava potreba sudjelovanja u Kristovim patnjama. Iako se ne spominje posljednje pomazanje, ipak se čini da se još uvijek drži kako je ono priprema za smrt.

Dekret o službi i životu prezbitera (Presbyterorum ordinis; PO) naglašava da su prezbiteri djelitelji bolesničkog pomazanja, ali i to da su svi sakramenti, pa tako i sakrament bolesničkog pomazanja, povezani s euharistijom: “Prezbiteri, službenici sakramenata Euharistije (...) bolesničkim, uljem pridižu bolesne (...) Ostali sakramenti i djela apostolata, kao i sve crkvene službe, tijesno su

⁶⁶ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost; Zagreb, ⁴1986.; SC, br. 73-75.

⁶⁷ Ovo potpuno koincidira sa stavom pravoslavnog školskog bogoslovlja; usp. L. Mirković, *nav. dj.*, str. 143.

⁶⁸ LG, br. 11.

povezani s Euharistijom i prema njoj su usmjereni (...)”⁶⁹

Dekret o Istočnim katoličkim crkvama (Orientalium Ecclesiarum; OE) kaže: “Na temelju spomenutih načela mogu se istočnim kršćanima, koji se u dobroj vjeri nalaze odijeljeni od Katoličke crkve, podijeliti sakramenti pomirenja, euharistije i bolesničkoga pomazanja ako sami od sebe to zatraže i ako su pravo raspoloženi, štoviše, i katolicima je dopušteno zatražiti iste sakramente od onih nekatoličkih služitelja u čijoj Crkvi postoje valjani sakramenti, kad god to svjetuje potreba ili prava duhovna korist, a pristup je katoličkom svećeniku fizički ili moralno postao nemoguć.”⁷⁰

3.5. Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike

Nakon Drugoga vatikanskog sabora papa Pavao VI. objavljuje 1970. godine *Red posvete ulja katekumena, bolesnika i krizme*, a 30. 11. 1972. godine i obrednik (trebник) *Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike*. Tu se osim obreda bolesničkog pomazanja nalazi i apostolska konstitucija *Sacram unctionem infirmorum* (Svetim bolesničkim pomazanjem), koja propisuje: „(...) do sada je za valjanost ovog sakramenta bilo propisano maslinovo ulje, kojega na nekim područjima uopće nema ili se teško može nabaviti; stoga smo (...) odlučili da se ubuduće (...) može koristiti i drugo ulje, koje je dobijeno od biljaka (...) Što se tiče broja mazanja i udova koji se mažu, učinilo nam se prikladno pojednostaviti obred. (...) Našom apostolskom vlašću određujemo da se u latinskom obredu ubuduće uvažava sljedeće: sakrament bolesničkog pomazanja dijeli se onima koji su teško bolesni tako da se mažu po čelu i rukama propisno blagoslovljenim maslinovim uljem ili (...) kojim drugim biljnim uljem, pri čemu se samo jedanput izgovaraju ove riječi: Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka ti pomogne Gospodin i milost Duha Svetoga, da te slobodno od grijeha spasi i milostivo podigne. (...) Ovaj sakrament se može ponoviti ako bolesnik poslije pomazanja ozdravi, pa opet padne u bolest; ili ako tijekom iste bolesti nastupi veća pogibelj.”⁷¹

⁶⁹ PO, br. 5.

⁷⁰ OE, br. 27.

⁷¹ Pavao VI., Apostolska konstitucija *Svetim bolesničkim pomazanjem* u: *Rimski obrednik: Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., str. 9.

Obrednik donosi upute o tome kada i kako obavljati ovaj sakrament: redovnim obredom; u sklopu liturgije (mise);⁷² na velikom skupu vjernika; u isto vrijeme za više bolesnika, u sklopu euharistijske liturgije ili izvan nje; zajedno s drugim sakramentima (pokore, pričesti, krizme); bez pričesti; u posebnim slučajevima; uvjetno pomazanje. Za razliku od stava Tridentskog sabora, po kojem se ovaj sakrament ponovo može obaviti nad istom osobom samo u slučaju da ozdravi pa onda opet oboli, ali od druge bolesti, konstitucija, koja se nalazi u ovom obredniku, ne pretpostavlja drugu bolest kao pretpostavku za ponavljanje pomazanja.

Primjetno je da ova konstitucija, iako govori o teško bolesnima kojima se podjeljuje bolesničko pomazanje, ne spominje smrtno bolesne, odnosno ne spominje da ovaj sakrament predstavlja posljednje pomazanje. Također, za razliku od saborske konstitucije *Lumen Gentium*, ne spominje bolesničko pomazanje kao ohrabrivanje pred smrt. Dakle, sakrament bolesničkog pomazanja ponovo je shvaćen kao pomazanje bolesnika, a ne (obavezno) umirućih. Stoga se može reći da, za razliku od teologije Tridentskog sabora koja ima eshatološki pristup bolesničkom pomazanju i vidi ga kao pripremu za smrt, teologija Drugoga vatikanskog sabora (i nakon njega) gleda na sakrament bolesničkog pomazanja kroz soteriološku prizmu i vidi ga kao susret bolesnika s Kristom, koji je istinsko uskrsno zdravlje i život.

Što se tiče sakramentalnog čina "Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike", kaže: "Pomazanje se dijeli mazanjem bolesnika po čelu i rukama; prikladno je formu tako podijeliti da se prvi dio govori pri mazanju čela, a drugi pri mazanju ruku. (...) No, nema prepreke da se, s obzirom na prirodu pojedinih naroda, broj mazanja poveća ili da se bolesnik pomaže na drugim mjestima tijela, što će se predvidjeti pri sastavljanju posebnih obrednika."⁷³

Što se tiče djelatelja sakramenta, obrednik kaže: "Samo je svećenik vlastiti djelatelj bolesničkog pomazanja. Redovno obavljanje te službe pripada biskupima, župnicima i njihovim suradnicima, svećenicima kojima je povjerena pastva bolesnika ili staraca u bolnicama i poglavarima redovničkih zajednica (...)."⁷⁴ "Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike" kategoričan

⁷² Ovo implicira da redovni obred ne pretpostavlja redovno vršenje ovog sakramenta unutar euharistije.

⁷³ *Rimski obrednik: Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike*, "Prethodne napomene"; br. 23-24.

⁷⁴ *Isto*, br. 16, 18.

je kad se radi o umrlim osobama: "Bude li svećenik pozvan kod bolesnika koji je već umro, neka se za njega pomoli Bogu da mu oprosti grijeha i da ga primi u svoje Kraljevstvo, a pomazanje neka mu ne daje." A onda slijedi problematična rečenica: "Ako se pak sumnja da li je bolesnik doista umro, može mu se podijeliti taj sakrament uvjetno."⁷⁵

3.6. *Postkoncilski recepcija i dokumenti*

Ako možemo vjerovati Hubertu Jedinu, jednom od najvećih poznavatelja crkvene povijesti i općih crkvenih sabora te zbivanja oko njih, koji tvrdi da se misao jednog općeg sabora počinje razumijevati i živjeti tek nakon pedeset godina, nalazimo se u tom vremenu. Ma koliko slušali da su doneseni dokumenti podložni raznim tumačenjima i skloni dvostrukim formulacijama, njihovu postojanost ne možemo osporiti. Govoreći o recepciji Drugoga vatikanskog sabora, katolički teolog Ante Crnčević kaže: "Iz crkvene obnove liturgije valja zakoračiti u liturgijsku obnovu Crkve. Liturgijska obnova stoga prelazi u razdoblje otajstvenoga dinamizma u kojem slavljeno otajstvo treba preobraziti zajednicu koja slavi."⁷⁶

Iako je Drugi vatikanski sabor donio zaokret i otklon od tridentskog eshatološkog pristupa prema soteriološkom poimanju bolesničkog pomazanja, ipak se ne može reći da su skolastički i tridentski stavovi pali u zaborav. Javlja se teolozi koji oživljavaju eshatološki pristup,⁷⁷ govoreći da se riječi Jak 5,15, kako će "molitva vjere spasiti nemoćnika, i Gospodin će ga podići" odnose na uskrsnuće (a njega nema bez smrti), te da bolest i smrt predstavljaju nasljedovanje Krista, kao i da ovakvi stavovi ne pomiču Kristovo djelo liječenja bolesnika u drugi plan, nego se u dvojbi između tjelesnog ozdravljenja i smrti, opredjeljuju za smrt kao odlučujući trenutak za spasenje.⁷⁸

Zakonik kanonskoga prava (Codex iuris canonici) Zapadne crkve,⁷⁹ kao značajni postkoncilski akt, donosi propise o

⁷⁵ Isto, br. 15.

⁷⁶ A. Crnčević, *Liturgijska obnova u svjetlu poslijesaborskih smjernica, Bogoslovska smotra* 75 (2005.), br. 3, str. 759.

⁷⁷ A. Mateljan, *Otajstvo supatnje - sakrament bolesničkog pomazanja*, str. 87-88, fusnota 130.

⁷⁸ Isto, str. 88.

⁷⁹ Papa Ivan Pavao II. 23. siječnja 1983. apostolskom konstitucijom *Sacrae*

bolesničkom pomazanju, koji su vrlo eksplicitni i ne trebaju objašnjenja. Budući da u kanonskom obliku izražavaju ovo što je već sadržano u obredniku Pavla VI., samo navodimo najvažnije kanone: Što se tiče primatelja sakramenata, u kanonu 843 se veli: "Posvećeni služitelji ne mogu uskratiti sakramente onima koji ih prikladno traže, koji su valjano raspoloženi i kojima se pravom ne zabranjuje primanje sakramenata. Pastiri duša i ostali vjernici dužni su, svatko prema svojoj zadaći u Crkvi, brinuti se da se oni koji traže sakramente pripreme za njihovo primanje potrebnom evangelizacijom i katehetskom poukom, pazeći na odredbe koje je izdala mjerodavna vlast. Katolički služitelji dopušteno podjeljuju sakramente samo katoličkim vjernicima, koji ih isto tako dopušteno primaju samo od katoličkih služitelja (...). Kad god to traži potreba ili savjetuje istinska duhovna korist i samo ako se izbjegne pogibelj zablude ili ravnodušnosti, vjernicima kojima fizički ili moralno nije moguće doći do katoličkog služitelja dopušteno je primiti sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja od nekatoličkih služitelja čije Crkve imaju valjane spomenute sakramente."⁸⁰

Podjeljivanje sakramenta vjernicima koji nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom moguće je pod određenim uvjetima: "Katolički služitelji dopušteno podjeljuju sakramente pokore, euharistije i bolesničkog pomazanja članovima istočnih Crkava koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom ako to dotični svojevoljno traže i ako su pravo raspoloženi; to vrijedi i za članove drugih Crkava koje su po sudu Apostolske Stolice, što se tiče sakramenata, u istom položaju kao i spomenute istočne Crkve. Ako je smrtna pogibelj ili ako, prema sudu dijecezanskog biskupa ili biskupske konferencije, to zahtijeva druga teška potreba, katolički služitelji dopušteno podjeljuju spomenute sakramente i drugim kršćanima koji nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom i koji ne mogu doći do služitelja svoje zajednice, a svojevoljno to traže, samo ako s obzirom na te sakramente očituju katoličku vjeru i ako su pravo raspoloženi."⁸¹ Ipak, traži se prethodno savjetovanje mjesnog biskupa ili biskupske konferencije s drugom Crkvom, s kojom ne postoji potpuno zajedništvo.

disciplinae leges proglasio je ovaj *Zakonik*, koji je stupio na snagu 27. studenog 1983. Usp. Matija Berljak, Bolesničko pomazanje prema novom crkvenom zakoniku, *Bogoslovska smotra* 53 (1994.), 4, str. 300.

⁸⁰ *Zakonik kanonskoga prava (Codex iuris canonici)*, Glas Koncila, Zagreb, 1996., kan. 844.

⁸¹ *Isto*, kan. 845.

Za primanje sakramenta traži se dob upotrebe razuma te barem moralna sigurnost da bi vjernik zatražio primanje bolesničkog pomazanja kad bi mu to bilo moguće, a isključeni su oni koji tvrdokorno ustraju u grijehu.⁸² Podjeljivanje pomazanja rezervirano je za svećenika, koji se treba strogo držati liturgijskih propisa.⁸³ Uz to potiče dušobrižnike i bližnje bolesnika da se pobrinu kako bi bili na vrijeme okrijepljeni ovim sakramentom.⁸⁴ U smislu pastoralne skrbi „svakome je svećeniku dopušteno nositi sa sobom blagoslovljeno ulje da bi, ako je potrebno, mogao podijeliti sakrament bolesničkog pomazanja.”⁸⁵

Posvetu ulja redovito obavlja biskup, a u izvanrednim prilikama to može učiniti i sam svećenik: „U podjeljivanju sakramenata za koje su potrebna sveta ulja služitelj mora upotrijebiti maslinovo ili drugo biljno ulje koje je biskup, i to nedavno, posvetio ili blagoslovio, (...) Župnik neka pribavi sveta ulja od svojega biskupa i neka ih pomno i dolično čuva”.⁸⁶ „Ulje koje se upotrebljava za bolesničko pomazanje mogu, osim biskupa, blagosloviti: 1. oni koji se u pravu izjednačuju s dijecezanskim biskupom; 2. svaki prezbiter, ako traži potreba, ipak u samom slavljenju sakramenta.”⁸⁷

I *Katekizam Katoličke crkve* pripada pokoncilskim dokumentima Katoličke crkve. Govor o bolesničkom pomazanju svrstan je u poglavlje „Sakramenti ozdravljanja”, zajedno sa sakramentom pokore i pomirenja (pokajanja). Govoreći o djelitelju, vremenu podjeljivanja, primateljima i učincima sakramenta, na katekizamski način ponavlja nauk Katoličke crkve:⁸⁸ „Crkva vjeruje i uči da je jedan od sedam sakramenata napose određen za potporu onima koje kuša bolest: to je bolesničko pomazanje. (...) Svjedočanstva o mazanju bolesnika blagoslovljenim uljem susreću se od starine u liturgijskoj predaji i na Istoku i na Zapadu. Tijekom stoljeća sveta se pomast sve isključivije dijelila umirućima, pa je stoga i dobila naziv „Posljednja pomast”. Ali unatoč takvu razvoju, liturgija nije nikada prestala moliti Gospodina da bolesnik zadobije i tjelesno zdravlje, ako mu je korisno za spas.”⁸⁹ Slijedi upućivanje na

⁸² Usp. *Isto*, kan. 1004-1007.

⁸³ *Isto*, kan. 846, 848.

⁸⁴ *Isto*, kan. 1001.

⁸⁵ *Isto*, kan. 1003.

⁸⁶ *Isto*, kan. 847.

⁸⁷ *Isto*, kan. 999.

⁸⁸ Prema: *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1514-1532.

⁸⁹ *Isto*, br. 1511-1512.

apostolsku konstituciju koja uređuje slavljenje sakramenta te objašnjava da "nije sakrament samo za one koji se nalaze u skrajnjoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti ili starosti nalazi na početku smrtne pogibelji".⁹⁰ Ovaj se sakrament može ponoviti ako bolesnik po primljenoj pomasti prizdravi, a onda nastupi druga teška bolest. U tijeku iste bolesti sakrament se može ponoviti ako nastupi pogoršanje (...).⁹¹

Slavlje sakramenta može biti pojedinačno ili u zajednici, „bilo da biva u obitelji, bolnici ili crkvi, bilo za samo jednog bolesnika ili za skupinu nemoćnika. Veoma je prikladno da se slavi unutar euharistije kao spomen-čina Gospodnjeg Vazma. Ako to okolnosti svjetuju, slavlju ovog sakramenta može prethoditi sakrament pokore, a za njim uslijediti euharistija. (...). Riječ i sakrament jesu nerazdvojiva cjelina. Služba Riječi, kojoj prethodi pokornički čin, uvodi u slavlje. Kristove riječi i apostolsko svjedočenje oživljuju vjeru bolesnika i zajednice da bi od Gospodina iskali snagu njegova Duha. Slavlje sakramenta ima ove glavne dijelove: 'starješine Crkve' (Jak 5,14) - u šutnji - polažu ruke na bolesnike; nad bolesnicima mole u vjeri Crkve; to je epikleza vlastita ovom sakramentu; slijedi pomazanje uljem, što ga je, ako je moguće, blagoslovio biskup. Ti liturgijski čini ukazuju koju milost ovaj sakrament daje bolesnima."⁹²

Učinak ovog sakramenta je: (1) posebni dar Duha Svetoga, to jest "milost potpore, mira i ohrabrenja za nadvladavanje tegoba vlastitih teškoj bolesti ili staračkoj nemoći (...) koja obnavlja pouzdanje i vjeru u Boga, jača protiv napasti Zloga, to jest napasti obeshrabrenja i tjeskobe smrti. Ta potpora Gospodnja snagom njegova Duha privodi bolesnika k ozdravljenju duše, a takodjer i tijela, ako je to volja Božja. I povrh toga "ako je sagriješio, oprostit će mu se" (Jak 5,15). Slijedi (2) sjedinjenje s mukom Kristovom jer "bolesnik prima snagu i dar da se tjesnje sjedini s Kristovom mukom: bolesnik na neki način biva posvećen da donosi plodove po suobličenju s otkupiteljskom Kristovom mukom. Trpljenje, posljedica istočnog grijeha, prima novi smisao: postaje udioništvo

⁹⁰ Isto, br. 1514. To je citat iz konstitucije *Sacrosanctum Concilium*, Drugog vatikanskog koncila.

⁹¹ Isto, br. 1515. Citirajući konstituciju *Svetim bolesničkim pomazanjem* Pavla VI., ali s interpolacijom *druga* (teška) bolest, kao da se vraća na *Dekret o sakramentima pokore i bolesničkog pomazanja* Tridentskog sabora i njegovo shvaćanje ovog sakramenta.

⁹² Isto, br. 1517-1519.

u Kristovu spasiteljskom djelu.” To je ujedno i eklezijalni učinak, (3) milost crkvenog zajedništva jer “slaveći ovaj sakrament Crkva se, u općinstvu svetih, zauzima za bolesnikovo dobro, a bolesnik, po milosti sakramenta, sa svoje strane pridonosi posvećenju Crkve i dobru svih ljudi za koje Crkva trpi i za koje se, po Kristu, prinosi Bogu Ocu.” Konačno, ono je i (4) priprava za posljednji prijelaz, budući “dovršuje naše suobličjenje sa smrću i uskrsnućem Kristovim, što ga je sakrament krštenja započeo. On nadopunjuje sveta pomazanja koja obilježavaju sav život krsćana: krsno je pomazanje u nama zapečatilo novi život, a krizmeno nas ojačalo za životnu borbu; ovo posljednje pomazanje je poput čvrste utvrde koja brani svršetak našega zemaljskog života u vidu zadnjih borbi pred ulazak u Očinski dom.”⁹³

Dakle, svrha je posredovanje posebne milosti (blagodati) Božje u situaciji bolesti i starosti, a “vrijeme pogodno za primanje svetog pomazanja sigurno je kad vjernik zbog bolesti ili starosti počinje biti u životnoj pogibelji. Svaki put kada kršćanin teško oboli, može primiti sveto pomazanje, isto tako nakon primanja, kad se bolest pogoršala.”⁹⁴ Djelitelj je svećenik, pri čemu se navode odredbe Konstitucije Pavla VI. i Zakonika kanonskog prava. Uz to *Katekizam Katoličke crkve* ističe povezanost sakramenta bolesničkog pomazanja s ostalim sakramentima, grupirajući ih u sakramente na početku i na kraju života: “I kao što sakramenti krsta, potvrde i euharistije čine jednu cjelinu, te ih nazivamo ‘sakramenti kršćanske inicijacije’, tako se može reći da sakramenti pokore, bolesničkog pomazanja i euharistije, kao popudbine, tvore na kraju kršćanskog života ‘sakramente pripreme za Domovinu’ ili sakramente dovršetka zemaljskog hodočašćenja.”⁹⁵

Iako se u navedenom tekstu citiraju i tridentske formulacije, ipak je vidljivo da *Katekizam Katoličke crkve* kao učinak bolesničkog pomazanja ne stavlja na prvo mjesto brisanje grijeha i “eshatološko ozdravljenje”, nego milost pomoći i okrijepe. Ipak, uza sve saborske zaključke i mnoštvo postkoncilskih dokumenata i teoloških rasprava, recepcija učenja Drugoga vatikanskog sabora o sakramentu bolesničkog pomazanja nije se na terenu mnogo promijenila. Još uvijek vlada neusklađenost između teologije i prakse crkvenog života. U narodu se bolesničko pomazanje shvaća ponajviše pod eshatološkim vidom, tj. kao pomazanje pred smrt,

⁹³ *Isto*, br. 1520-1526.

⁹⁴ *Isto*, br. 1527-1529.

⁹⁵ *Isto*, br. 1525.

a ne doživljava se kao sakrament ozdravljenja i života, nego kao sakrament umirućih.⁹⁶

ZAKLJUČAK

Teologija, kao govor o Bogu i o našem odgovoru na njegov poziv, ujedno je i živo promišljanje. U vremenu kada je otajstvo Crkve u očima mnogih vjernika zamagljeno, a vrata srđaca velikog dijela klera još uvijek zatvorena, ovaj rad je pokušaj da, upoznavajući se s razlikama ili, bolje rečeno, posebnostima unutar istočne i zapadne tradicije, bolje promotrimo naše sadašnje djelovanje i vidimo koje su to referentne točke naše crkvenosti. U Crkvi, živom organizmu, ne bi trebalo biti mjesta okoštalosti, kako u riječi i poslanju, tako i u bogoslužju. Ma koliko se neki trudili da "mumificiraju" liturgijsko-svetootajstvenu praksu Crkve, sam ih život demantira. Upravo je na temeljima euharistije, pokajanja i bolesničkog pomazanja, dakle, otajstvenoga u svetoj tajni, omogućen daljnji napredak u ekumenskom dijalogu Istočne i Zapadne crkve. Možda nas upravo to produbljivanje može podsjetiti na liturgijski imperativ: "Ljubimo jedni druge, da bismo jednodušno ispovijedali".⁹⁷

Ovaj rad pokazuje da, unatoč razlikama u tradiciji Istočne i Zapadne crkve, postoji mnogo zajedničkih elemenata u shvaćanju i slavljenju svete tajne jeleosvećenja / sakramenta bolesničkog pomazanja; ne samo iz apostolskog i neposrednog postapostolskog razdoblja nego i kasnije.

Zajednički elementi su:

(1) U apostolsko i postapostolsko vrijeme bolesničko pomazanje se shvaća uglavnom kao čin ozdravljenja tijela i duha, rjeđe kao oproštenje grijeha (pri čemu se ne smatra da je bolest obavezno posljedica osobne grješnosti bolesnika), a nikako kao posljednje pomazanje pred smrt. Djelitelji pomazanja su prezbiteri Crkve. Ne postoje sačuvane molitve posvećenja ulja, jer je ono prinošeno na euharistiji i donošeno bolesniku te se on se njime pomazivao, a nakon toga se pričesćivao.

(2) U kasnijim vremenima, posvećenje ulja namijenjenog za pomazivanje bolesnika obavljalo se na euharistiji.

(3) Postoje dvije molitve: molitva posvećenja ulja i molitva pomazanja.

⁹⁶ Usp. A. Mateljan, *Mala knjiga o vjeri i zdravlju*, str. 31.

⁹⁷ Poziv na jedinstvo na Liturgiji bizantskog liturgijskog tipa, koji ima pandan u Rimskoj liturgiji.

(4) Tijekom povijesti počinje se naglašavati višestruko pomazivanje bolesnika i prisutnih, u svetoj tajni koju podjeljuje više svećenika (na Istoku sedam, na Zapadu sedam ili tri).

(5) Shvaćanje jeleosvećenja kao svete tajne za postizanje zdravlja evoluiralo je u paralelno shvaćanje jeleosvećenja kao tajne oprostjenja grijeha, gdje se dobiva oprostjenje neispovjedenih grijeha, lakih grijeha i "ostataka grijeha". U cilju što djelotvornijeg čišćenja duše i tijela od bolesti i grijeha, jeleosvećenje se kombinira sa ispovijedi i pričešću (uz redoslijed: pokajanje, jeleosvećenje, pričest).

(6) Nad zdravim i umrlim kršćaninom jeleosvećenje se ne obavlja.

(7) Na Istoku je, kroz školsko bogoslovlje, do danas zadržano da se jeleosvećenje kod iste bolesti ne ponavlja, dok se u slučaju druge bolesti istog čovjeka može ponoviti, a na Zapadu je ta odredba sankcionirana u *Dekretu* Tridentskog sabora.

(8) Ističe se individualni odnos bolesnika s Kristom. Jeleosvećenjem se popravljaju odnos s Kristom jer ozdravljenjem i oprostjenjem grijeha vjernik može dalje „živjeti čistim životom koji će Bogu pokloniti kroz služenje“.

(9) Djelitelji svete tajne su episkopi i prezbiteri.

(10) Jeleosvećenje se shvaća kao sveta tajna pomazanja bolesnika, a ne (obavezno) umirućih.

Razlike su sljedeće:

(1) Za Istočnu crkvu i njezino kanonsko bogoslovlje djelitelji svete tajne jeleosvećenja su prezbiteri, dok episkopi "nisu lišeni prava da vrše ovu Tajnu, jer oni vrše sve Tajne". Na Zapadu je pravo posvećenja ulja redovito pridržano biskupu na euharistijskoj liturgiji (s vremenom svedeno na Veliki četvrtak), a prezbiteri su djelitelji pomazanja.

(2) U školskom bogoslovlju na Istoku je do danas zadržano da se jeleosvećenje kod iste bolesti jednog čovjeka ne ponavlja, dok na Zapadu, od Drugoga vatikanskog, pojavljivanje druge bolesti nije pretpostavka za ponavljanje pomazanja.

(3) Posvećenje ulja namijenjenog pomazanju bolesnika na euharistiji se na Istoku kasnije gotovo izgubilo, a na Zapadu je ostalo kao mogućnost.

(4) Kontroverzno mjesto u zapadnoj tradiciji je učenje i praksa da se ovaj sakrament ostavlja za vrijeme neposredno prije smrti, te je pretvoren u "sakrament umirućih". Važno je reći da je ovo bilo shvaćanje u vremenu od skolastike, preko Tridentskoga pa

do Drugoga vatikanskoga, koji, međutim, bolesničko pomazanje ponovo shvaća kao pomazanje bolesnika.

Dakle, budući da su u pogledu svete tajne pomazanja bolesnika razlike između Istočne i Zapadne crkve veoma male, štoviše, zanemarive, moguće je da, uz obnovu razumijevanja ove svete tajne iz vremena drevne Crkve, upravo ona bude dodirna točka koja će omogućiti dalji napredak u ekumenskom dijalogu. Naravno, cilj nije brzi, bespogovorni i bezuvjetni *intercommunio*, pod svaku cijenu i na prečac, nego bolje međusobno upoznavanje i iskazivanje dobre volje i ljubavi da se ide putem zacjeljenja rana, sve do konačnog cilja, a to je istinsko zajedništvo. Za to je neophodno razumijevanje činjenica koje nas povezuju, a koje mogu poslužiti kao polazne i dodirne točke od kojih bi se krenulo i koje mogu biti od pomoći na tom putu prema zajedničkom cilju. Na ovaj zaključak moglo bi se upitati: Zašto krenuti od dodirnih tačaka, početi "linijom manjeg otpora" i prvo razmatrati povezujuće čimbenike, kad oni sami po sebi nisu (veliki) problem? Zašto prvo ne riješiti bolna pitanja koja ozbiljno stoje na putu zacjeljenja rana, pa tek onda prijeći na dodirne točke? Takva pitanja su legitimna, ali držimo da je dobro na dugačkom i trnovitom putu koji predstoji do konačnog zajedništva najprije riješiti ono što je lako rješivo, ne bi li to bila svijetla koja će nam osvijetljivati put i okrjepljivati nas da ne klonemo i ne odustanemo. Stoga, "neka nam ne dozlogrdi činiti dobro; ako ne sustanemo, u svoje ćemo vrijeme žeti" (Gal 6,9).

THE MYSTERY OF HOLY UNCTION - SACRAMENT OF THE ANOINTING OF THE SICK

A point of contact for the unity of Christians

Summary

This paper presents in three parts the Mystery of Holy Unction, i.e. the sacrament of Anointing of the Sick. The first part exposes the Scriptural foundation of this holy mystery, with special reference to the Letter of James (Js 5, 14-15). In the second part the liturgy of the Mystery of Holy Unction, as well as the liturgical texts and testimonies of patristic tradition, is explained. The third part is devoted to western tradition, particularly to the Catholic Church documents that speak of the sacrament of Anointing of the

Sick, such as the decrees of the Council of Florence, the Council of Trent and the Second Vatican Council as well as The Rite of Anointing and Pastoral Care of the Sick of Pope Paul VI. We have also added the main provisions from the Code of Canon Law and interpretations of Catechism of the Catholic Church. In conclusion we have stated that there are many more common elements in theology and liturgy of the Mystery of Holy Unction / sacrament of Anointing of the Sick, than the differences, and that this can be one of significant elements in drawing closer the Eastern and Western Church.

Key words: *Mystery of Holy Unction, sacrament of Anointing of the Sick, illness, death, ecumenical dialogue.*